

АЛТН ГАРМУД

Эрвэн икэр үс саасн деерэн наадк күүкдэн дөггэгдэд: хуурмгын шоодад, шунмггагын буулад, үлгүрт тавад, ик үснэ төлө дөрлэдэ эклв.

Ода эн фермин сэн кодлшин тускар района жүч-көлсчир, республикин газете умшачир, олт радио соньсачир меднэ. Саальч күүкдиг үзэд уганьчн эднэ нер ик күүндтэгээр келнэ...

Эргэс дорагшан орх дутм Катян зүрхн дөгдлэд, нүүдн байрар инэгдэд, көлмүдн чаньгград, адгэд Йовна.

Фермин бөр, өмнөсн цевр, дигтэ — тагта. Гермүд болгын цээлгэтэ, бичкн-бичкн улан тугмудта. Күүкдин бээдг герүр Катя медмжэн улаггар орв. Полн угьалгэтэ. Стол деер, тэрэ болгын, радиоприемник төгэлнэдн цецгэс. Күүкд бийсн олт зүсн сээхн плать, альчурмудта — ик-ик, сарсгэр цецгэсн өнгөтэ, Гер дотр — канькисн үнр, байрта инэдн...

— Мендэт! — гидж келлгнлэ, өдн экэн үсн бичкн күүкд мет: — Катя! Катя! боллэд, гүүлдэд, үүднэ бөр теврдэд, өмөлдэд, шууглэд од цхав.

— Ордэнэн үзүл! Хэлэй-хэлэй! Радиогар соньславдн — нег-негнэсн түрүлдж келхэр, түрүлдж үздж йбрэхэр адгэдв.

— Күүкд, энькр иньгдм минь, бийм невчк сулдхн — шахад балцкн гиджэнэт... Обильнэс нааран йовгар йовчкен халурхад, ундасад одн гиджэнэв... Ахлач, парторг хойр аяртан хамдан йовхн гилэ. Би танигнэн санад, шулуугэр үкрмүдтэн

күрхэр адгэд, теднэс бултад, йовгар гарч ирүв.

Булгас авч ирсн кинтн уснас ундан хэрүлчкэд, Катя эн байрин өдрмүдт Элст ямр сээхн өнгө гарсиг, ямаран олт күн, машин хурсиг, байрлсаннн тускар, ю үсэн, соньссан келв: 1959 джилн август сарин 22—23 кезэд чигн манд мартгдшго.

Час чигтэ цагин хөөн Катя халатан үмөсн, үр күүкдтэггэн хашад үкрмүдэн саадж йовсн үзгдв...

Нег асхн күүкдин герүр фермин залач Иван Иванович Саенко ордж ирэд, ю бие сурджагэд мал үвлзүлгнэ тускар келв. Күүкд алнэг болцхав. «Ода — зун, үвл хол. Мал зүндн ордж, үвлдн бээдг, бээрн сэн: ясата, дулан, чаньгг. Үвд күрм солон, өвсн, силос бээнэ. Эн көкшн, көдлшэн сээнар медг күн — комунист. Ода юнд эн санархдахмб? Дотрн юн орсмб? Ю. санджахмб?»

— Тана уха би меджэнэв. Бээсн — мана. Деерн немхлэ күн манд уурлхий, үлү болхий? Бийсти сээнар меднэт — үкрин үсн келдн. Болв «хуучан хатхен урн, хөөткэн сансн цецн» гиггэд, бидн малдан немдж хот бедх зөвтэвдн. Үвл ямаран болхн медж болшго. Күүкд, тийм, энькр иньгүдм минь».

Толгачинн келсн үгнн утхн медэд, күүкд нег негэн хэлэдв. Ах саальч «чик» гисн докья медмжэн улаггар толггагарн өгв. Дакад:

Ода деерэн өдр үт. Үкрмүд саасна хөөн дала цаг үлднэ. Энджэ малн хот үнтэ, ик кергтэ.

Күүкдт бийсинн көдлшн дала. Нег джилд урдкэсн холван үс авлгн на-

адн биш. Болв яахв — наадк амтн бас хара суухш. Цуггар көдлшн, даалгврта. Көлсч гар болгын колхозд үнтэ. Эврэнн чидлэр малдан хот немдж бедхлэ — үвл аамшг уга болх, икэр үсн авгдх, колхозин зура шулуугар күүкд, авур икдх, нерн. Үр күүкдинн тоолвр медэд комсомолка Китдэ Тая:

— Чик. Өвсн үлүдхн уга. Үкрмүдэсн улм икэр үс авхвдн — гив.

Наадкэсн:
— Зөв! Зөв!
— Чик!
— Тийм боллго! — боллв.

Мамьгдурк өдрэс авн күүкд үкрмүдэн саачкад, машингээр тег ордж болв. Сул цаг уга. Көдлшн күнд. Халун. Нургдн өвдм, гармудн устдм. Болв негн чигн «нанд күнд», «чадшгов» гидм биш. Дууггай дууллэд, инэдтэ үгэн күүндэд шууглэд, көдлэд йовдн. Зармсн өвс мааджурдэд, зармсн ковнглэд, хагэсснн машингээр фермүр зөөггэд искрдлмн. Удсн уга — фермин өөрк эргин ташуд гольгэр дөрвн искрд күрив.

— Ода манд ямаран чигн ут, шуургэтэ үвл аамшг уга — гидж фермин залач күүкдтэн хандж келв.

Эн баахн, көдлшнэс аэдго, ни күүкдиг үсн болгын «Алтн гармуд» гилдв.

Көдлшнэс нүдн аахэс биш, авад кехлэ, күүнэ гар ю чигн чадхн. Ямаран чигн көдлшн кедж болхн. Күүнэ гарт эс дилгдх юмн уга. Энүг фермин күүкд сээнар меднэ. Тегэд чигн эдн нег дууггар КНСС-н ЦК Пленум болтд үкр болгнэсн 2350

литр үс саадж авх даалгврт батлцхав.

Күүкдин шийдвр, сэн седвэр цуг колхозникүдт таасгдв. Мал хэрүлдг Ефим Гранкин, одахн эврэ дурарн фермин малд орсн комсомолец Дорджин Очр хойр сө ут, кинтн, хурчингтэ болв чигн хэрүлдг болцхав.

Мана теетг намр чингтэ. Хур иктэ. Теньгрэс хар халасн — үүлн хөөггхш. Бичкн зуур нарта болжгэд, бүркгэд, сальклад одна. Болв дулан. Ямаран дулан! Аггар болхла — күн кийлдж ханхш. Өвсн шарлдж одсн бийнн теегэс канькисн, эврэ махмуд метэр идждсн соньн сээхн үнр цацаггасн гарна...

Нег иим өдр, хурин хөөн, фермүр райком комсомолас күн ирв. Өмнн кесг үздж йовсн баггчудин гардачиг күүкд байртаггар тосв — гертэн бээцхэлэ.

— Дигтэ цагт ирвт. Бидн ноябрийн 15 хонгин тооца кеггэд дуусвдн.

— Тегэд ямаран болв?
— Нег үкрэс 2150 литр үсн авгддж. Зарм саальчир болхла арвн сар дундурт — холд даву. Китдэ Тая — 2280, Мария Бабенко 2300 шаху, мана республикин депутат — Екатерина Тарасова — 2560 литр.

— Көдлшнн дегэд сэн. Дилврмүдтн ик. Олдн үлгүр, — района ВЛКСМ-ин сеглэтр нүдэрн хээггэд, нег баахн хальмг күүк хэлэджэггэд, — тана сэн көдлшнн тускар Москвад чигн соньсхдж. ВЛКСМ Центральн Комитет тана фермин саальч Китдэ Таяг Күндлггнэ грамотар ачлджана гив.

Ичмг Тая улм ичсн бээдл гарв. Үр күүкдэн альх ташлэхлэ альмн мет улаггэд, Күндтэ ачлгг авчаггэд:

— Икэр ханджанав... ханджанав. Эн ачлгггн ганцхн нанд биш, мана күүкдт цугтадн өгснд тоолджанав:

Улм сээнар көдлхвдн — гив.

Дарунь ик жүр болв.

Адгэм, шулуун-дулун Мария Антонова эклв.

— Үвл өбрддж Йовна, бидн болхла туггмудтан дулан, сэн бээрн угвдн. Колхозин гардачирт кесг келвдн — төртэн авхш. Дакад өмн нүүрт Йовх нертэвдн — сурггүль сурх, медрлэн бөдлүлх седжл дала.

Гартан журнал бэрдж суусн Мария Бабенко:

— Бидн асхн болгын долан дууна газрт Обильное орад бээддж чадшговдн. Тенд нарнээдн гарна, кино хэллэхэнэ, курс көдлнэ. Манд амтнэс ард үлдх седжл уга... Туггмудтан дулан бээр эрвэн бэрдж авх кергтэ. Кезэ урчуд ирдж кехинь күүлэггэд керг уга. Көрэ, сүж бидн чигн гартан бэрдж үзлэвдн болв.

Нань чигн кесг төр күүндгв. Райкомин сеглэтр сээнар соньсв. Цааснд юм бичдж авб. «Күүкдин седвэр сэн. Эдн йоста көдлгт улс. Эднд дөнө болх кергтэ. Эднэ зөв. Партийн райкомд оч келх кергтэ». Гарад йовджаггэд:

— Сэн, күүкд. Зовлнэггнн медв. Көдлшнн ханвв. Сээхн менд бээтн! — гидж келв.

Күүкдин көдлшн сээнас даву — берк сэн. Гармудн алтн. Тегэд чигн эднэ саасн үснэ үнн нег литрнэ 40 денг болджана. Улм кимдрүлхэр ферм деерэн 29 гаха асрджана. Үдл уга эднэн махид өгхнн.

— Эн гахасан орулад өгчкэд, дакад гахас авч асривдн. Иим көдлшн бас манд таасгдджана гилднэ.

Ик боли сэн көдлшн эн күүкд кеджэнэ. Үүнэс давуг кехн чигн лавта медгнэ.

Ханлт, ик ханлт таднд, алтн гармуд.

Н. ТИМАШОВ,
Н. ПОПОВ.